

TOMISLAV KARDUM

Hrvatski institut za povijest

tkardum96@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9445-9757>

UDK: 94(497.5)"10":329(497.5)"19"

DOI: <https://doi.org/10.47960/3029-3103.2026.12.57>

Prethodno priopćenje

Kralj Tomislav u predodžbama odabranih intelektualaca bliskih Hrvatskoj seljačkoj stranci i ustaškomu pokretu¹

Sažetak

Rad obrađuje odnos hrvatskih intelektualaca prema kralju Tomislavu od liberalizacije političkoga i javnoga života nakon smrti kralja Aleksandra do sloma Kraljevine Jugoslavije i u prvim godinama Nezavisne Države Hrvatske. Pritom se raščlanjuju sličnosti i razlike u tumačenjima važnosti i uloge kralja Tomislava u hrvatskoj povijesti iz očista intelektualaca bliskih Hrvatskoj seljačkoj stranci (Ivo Šarinić, A. H. Žarković i sl.) u odnosu na nacionalističke intelektualce bliske ustaškomu pokretu, poput Ive Guberine koji je 1940. godine u *Hrvatskoj reviji* objavio članak u dva nastavka *Državna politika kralja Tomislava*. Rad pokazuje na koji su način intelektualci iz tumačenja Tomislavove vladavine izvlačili pouke za sadašnjicu koje idu u prilog pokretu koji su simpatizirali. Tako je za HSS-ove pristaše kralj Tomislav bio pokazatelj snage koju određenomu narodu daje okupljanje iza neprikosnovenoga vođe, kakvim su smatrali i Vladka Mačeka, kao i primjer blagodatni jedinstva hrvatskih staleža, kakva je navodno postojala za vrijeme kralja Tomislava koji je opisivao kao svojevrsni „narodni vođa“, dok je Guberina argumentirao kako je Tomislav naposljetku „državni brod odveo onamo, gdje mu je bilo i mjesto – na Zapad“, afirmirajući time vjekovnu odanost Hrvata zapadnoj civilizaciji nasuprot Srbima i jugoslavenskoj ideji.

Ključne riječi: Kralj Tomislav; Hrvatska seljačka stranka; ustaški pokret; intelektualci; Vladko Maček.

1 Ovaj rad je podržan od strane Hrvatske zaklade za znanost u sklopu projekta broj MOBDOK-2023-8467.

King Tomislav in the Perceptions of Selected Intellectuals Aligned with the Croatian Peasant Party and the Ustaša Movement²

Abstract

The paper examines the attitudes of Croatian intellectuals towards King Tomislav from the liberalization of political and public life following the death of King Alexander till the end of the Kingdom of Yugoslavia and during the early years of the Independent State of Croatia. It analyzes the similarities and differences in interpretations of the role and significance of King Tomislav in Croatian history as articulated by intellectuals associated with the Croatian Peasant Party (HSS), such as Ivo Šarinić and A. H. Žarković, in contrast to nationalist intellectuals aligned with the Ustaša movement, such as Ivo Guberina, who published a two-part article entitled “The State Policy of King Tomislav” in *Hrvatska revija* (The Croatian Review) in 1940. The paper demonstrates how these intellectuals drew conclusions from their interpretations of Tomislav’s reign to advance the contemporary political movements they supported. For adherents of HSS, King Tomislav served as evidence of the strength a nation derives from uniting behind an unquestioned leader, a role they attributed to Vladko Maček, as well as an example of the benefits of social harmony and unity allegedly present during Tomislav’s time, with the king depicted as a kind of a “leader of the people”. In contrast, Guberina argued that Tomislav ultimately “steered the state ship to its rightful place – the West,” thereby affirming the age-old loyalty of the Croatian people to Western civilization in opposition to both the Serbs and the Yugoslav idea.

Keywords: King Tomislav; Croatian Peasant Party; Ustaša movement; intellectuals; Vladko Maček.

Uvod

Kralj Tomislav imao je važnu ulogu u hrvatskome nacionalnom imaginariju i procesu izgradnje modernoga hrvatskog nacionalnog identiteta.³ Takav je postupak, naravno, pravilo prilikom izgradnje nacije jer nacionalni preporod u pravilu karakterizira i pozivanje na heroje iz prošlosti.⁴ Očekivano, „na suvremeni hrvatski etnicitet

2 This work was supported by the Croatian Science Foundation under the project number MOBDOK-2023-8467.

3 Mario Jareb, *Kralj Tomislav kroz tisuć godina: Kralj Tomislav između stvarnosti i mita te proslava tisućite obljetnice Hrvatskog Kraljevstva 1925. godine i njezini odjeci do danas*, Despot infinitus, 2017., str. 7-8.

4 John Hutchinson, *Modern Nationalism*, Fontana Press, 1994., str. 2.

značajno je utjecao osjećaj povijesnog kontinuiteta na prostoru koji su Hrvati nastanjivali⁵. Prvi kralj iz „narodne dinastije“ u tome je kontekstu jedan od najprikladnijih heroja iz prošlosti. Kralj Tomislav postao je važan dio onoga što Anthony Smith naziva „etno-poviješću“, pri čemu ta povijest nije objektivan prikaz prošlosti, nego „sjećanje i razumijevanje zajedničke prošlosti pripadnika etničke skupine“⁶.

Stoga i ne čudi da su kralja Tomislava spominjali i autori bliski Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS), kao i Ustaško-domobranskomu pokretu, dvama temeljnim pravcima hrvatske nacionalne politike u tridesetim godinama dvadesetoga stoljeća. Ovaj rad uspoređuje način na koji su intelektualci povezani s HSS-om i povezani s ustašama tumačili kralja Tomislava i njegovu vladavinu. Budući da je riječ o usporednome radu, promatra se samo HSS pod Vladkom Mačekom, a ne pod Stjepanom Radićem. U dvadesetima ustaški pokret ne postoji, dok Radićev HSS djeluje u drugačijemu kontekstu od Mačekova. S obzirom na to da je diktatura kralja Aleksandra onemogućila političko djelovanje, vremenski okvir rada sužen je na razdoblje od otprilike 1935. do 1941. godine, s određenim iznimkama, pa su tako analizirani i tekstovi objavljeni nekoliko godina ranije, ali i za vrijeme NDH. Putem percepcije kralja Tomislava odabrani intelektualci raspravljali su o hrvatskome identitetu te o metodama nacionalne borbe protiv jugoslavenskoga unitarizma.

O kralju Tomislavu ne znamo mnogo⁷, ali ovaj rad niti ne ulazi u to jesu li pojedine ocjene kralja Tomislava ispravne ili neispravne, nego sudove promatra u kontekstu političke ideologije, odnosno promatra način na koji dva suprotstavljena hrvatska nacionalistička pokreta tumače kralja Tomislava za svoje partikularne ciljeve. Promatra se način na koji se prikazuje Tomislav jer „slike prošlosti“, kako je zaključio Paul Connerton, „legitimiraju sadašnji društveni poredak“⁸. Kralj Tomislav svojevrsna je mitološka figura hrvatske

5 Danijel Džino, *Becoming Slav, Becoming Croat: Identity Transformations in Post-Roman and Early Medieval Dalmatia*, Brill, 2010., str. 24.

6 Anthony D. Smith, *Myths and Memories of the Nation*, Oxford University Press, 1999., str. 16.

7 Tomislav Raukar, „Kralj Tomislav u hrvatskoj historiografiji 1925.–1995.“, u: *Prvi hrvatski kralj Tomislav: Zbornik radova*, Zajednica Duvnjaka Tomislavgrad – Zagreb – Općinsko poglavarstvo Tomislavgrad, 1998., str. 205-206.

8 Paul Connerton, *How Societies Remember*, Cambridge University Press, 1989., str. 3.

nacije, a takve figure posebno su važne za nacionalizam jer su često predstavljene kao odraz zlatnoga doba nacije. Jedan od najvećih stručnjaka za pitanje nacionalizma Anthony Smith pojasnio je ulogu takvih ličnosti:

Ne samo da nacija mora imati drevnu prošlost na kojoj temelji svoje obećanje besmrtnosti; ona mora biti sposobna razotkriti slavno doba, zlatno doba svetaca i junaka, kako bi dala smisao svom obećanju obnove i dostojanstva. Što je etno-povijest bogatija i potpunija, to je uvjerljiviji njen zahtjev i dublji smisao koji može pogoditi srca pripadnika nacije. Osjećaj starine etno-povijesti zajednice, bez obzira na njezinu istinitost, kako su nacionalisti oduvijek razumjeli, kriterij je nacionalnog dostojanstva i mjera na kojoj moraju temeljiti svoj poziv za nacionalnu obnovu.⁹

Kako je Smith naveo, istinitost je u tome pogledu sekundarna i u krajnju ruku neprovjerljiva, što vrijedi za sve nacionalne mitove. „Sveci i junaci“ često imaju različito tumačenje ovisno o političkom spektru. Primjerice, Sv. Stjepan, mitska figura mađarske nacije, većinom je tumačen kao heroj, kao osoba koja je donijela Mađarima kršćanstvo i privela ih zapadnoj civilizaciji. No, takvo tumačenje, dominantno kod katoličkih konzervativaca, kritizirala je mađarska krajnja desnica u međuraću, sklona autohtonističkomu slavlju pretkršćanske mitske prošlosti koju je kralj Stjepan navodno uništio.¹⁰ George Schöpfflin ističe da simboli imaju ključnu ulogu u održavanju stabilnosti. Bez zajedničkih simbola i pravila društvo bi se moglo naći u stanju kaosa.¹¹ Upravo preko simbola povijesnih ličnosti, poput kralja Tomislava, oblikuje se zajedničko razumijevanje prošlosti i legitimiraju se suvremene političke ideje.

9 Anthony D. Smith, *National Identity*, Penguin Books, London, 1991., str. 160.

10 Krisztina Lajosi, „The Extension of Traditions: King Stephen I of Hungary and the Politics of Cultural Nationalism“, u: *Networks, Narratives and Nations: Transcultural Approaches to Cultural Nationalism in Modern Europe and Beyond*, Amsterdam University Press, 2022., str. 223-225, 229.

11 George Schöpfflin, *Nations, Identity, Power*, New York University Press, 2000., str. 28.

HSS: Kralj Tomislav kao autohtoni narodni vođa

Ideologija Mačekova HSS-a populistička je, u smislu da promatra društvo kroz prizmu „naroda“ čijim su interesima suprotstavljene „odnarođene elite“.¹² Seljaštvo je poistovjećivano s (hrvatskim) narodom, pa je tako glavni odbor HSS-a 7. ožujka 1919. godine zaključio da „hrvatsko seljatstvo nije samo stalež u političkom smislu, nego je ono i samo za sebe narod, hrvatski narod“¹³. Tako definiran narod naravno predstavlja HSS sa svojim „vođom“ Vladkom Mačekom. Ta je opaska bitna za promatranje odnosa HSS-a prema kralju Tomislavu. HSS je u tridesetim godinama prerastao u hrvatski nacionalni pokret, a nacionalistička mobilizacija, kako su pojasnili Levinger i Franklin Lytle, ima „trijadnu strukturu“. Ona se sastoji od slavne prošlosti, degradirane sadašnjosti i utopijske budućnosti. Utopijska budućnost ima u nacionalističkoj mobilizaciji karakteristike slavne prošlosti, odnosno trebala bi ih imati.¹⁴ HSS „slavnu prošlost“ crpi iz nekoliko izvora, ali jedan je od glavnih doba „narodnih vladara“. Ideolozi HSS-a predstavljaju „seljačku ideologiju“ kao autohtoni proizvod nasuprot „stranim“ importiranim ideologijama, koje su i feudalizam i liberalizam, a u suvremeno doba i fašizam i komunizam.¹⁵ U zlatnome dobu narodnih vladara navodno je, kako tumači Ivo Šarinić u knjizi *Ideologija hrvatskog seljačkog pokreta* čiji je sadržaj uoči objave odobrio Vladko Maček, hrvatski kralj bio „starješina velike seljačke narodne obitelji“¹⁶. No, ubrzo dolazi do prodora „stranih kultura, naročito rimske civilizacije“ pa se vladari otužuju „svome seljačkom rodu i koljenu“¹⁷. Sam Maček tumačio je pobunu Matije Gupca, koja je slavljena u promidžbi HSS-a, kao borbu za re-

12 Za takvo definiranje populizma vidi: Cas Mudde – Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2017., str. 5-6.

13 Rudolf Herceg, *Nemojmo zaboraviti: Hrvatska politika mora biti seljačka*, Jugoslovenska štampa, 1928., str. 46.

14 Matthew Levinger – Paula Franklin Lytle, „Myth and Mobilisation: The Triadic Structure of Nationalist Rhetoric“, *Nations and Nationalism*, 7, br. 2, 2001., str. 175-194.

15 Vidi primjerice: Ivo Šarinić, *Hrvatska seljačka demokracija*, Tisak Tipografije, 1936., str. 25-29.

16 Ivo Šarinić, *Ideologija hrvatskog seljačkog pokreta*, Nakladni zavod Jos. Čaklović, 1935., str. 29.

17 *Isto*, str. 29.

stauraciju toga „starog poretka“. Matija Gubec nije se borio za, kazat će Vladko Maček, „nikakove moderne ideje, nego je geslo glasilo jednostavno ‘za staru pravicu’“¹⁸. Ideju o zlatnome dobu narodnih vladara pojasnio je detaljnije Šarinić:

Za narodnih dinastija hrvatski narod imade doista pravu svoju seljačku državu sve do nesretnoga kralja Zvonimira, koji već imade oko sebe sjajan dvor i dvorjanstvo po franačkom uzoru, te je okružen popovima latinašima. Njega ne vode više zasade tradicionalnog hrvatskog seljačkog prava – stare pravice, – već se on povodi za romanskom kulturom i rimskim građanskim pravom. Zato i dobiva protiv sebe sav hrvatski seljački narod, a završava život tragičnom smrću.¹⁹

Šarinić tumači smrt kralja Zvonimira u kontekstu primanja „stranih“ običaja i preslikavanja zapadnih obrazaca. Riječ je o svojevrsnoj iteraciji staroga pravaškog tumačenja nasuprot, primjerice, tumačenjima Milana Šufflaya koji je kralja Zvonimira hvalio upravo zbog odanosti zapadnoj kulturi.²⁰ Šarinić ne teoretizira o kralju Tomislavu, ali može se pretpostaviti da je on predstavljao vrhunac toga mitskog zlatnog doba hrvatske povijesti. Šarinić će tek reći da je na Duvanjskome polju okrunjen kralj Tomislav, gdje je „i danas pravi centar najčišćeg narodnog govora i duha“²¹.

Na drugim mjestima u HSS-ovoj promidžbi tumačeno je kako je Tomislav bio uspješan vladar jer su njegovi podanici bili složni. Poruka je bila jasna – na isti način Hrvati moraju biti složni uz svoga „vođu“ Mačeka kako bi ostvarili svoje ciljeve. U stranačkome glasilu *Seljački dom* jedan je stranački prvak iz Bosne poručio da: „Hrvatskom narodu, dok je pod svojim kraljem Tomislavom bio složan i organiziran, nije mogla naškoditi nikakva sila, no čim je postao nesložan, navalili su neprijatelji sa svih strana, pa je i posljednji kraj

18 Bogdan Radica, „Autobiografija u jednom razgovoru: neobjavljen tekst iz razgovora B. Radice s dr. Vladkom Mačekom u New Yorku 1947.“, *Hrvatska revija* (München), 1974., br. 2, str. 133.

19 I. Šarinić, *n. dj.*, str. 79-80.

20 Ivo Žanić, „The Curse of King Zvonimir and Political Discourse in Embattled Croatia“, *East European Politics and Societies*, 9, 1995., br. 1, str. 90-122.; Tomislav Kardum, „Ideološki pogledi Milana Šufflaya“, *Časopis za suvremenu povijest*, 52, 2020., br. 3, str. 919-920.

21 I. Šarinić, *n. dj.*, str. 25. Više o nastanku priče o krunidbi na Duvanjskom polju vidi: M. Jareb, *n. dj.*, str. 47-51.

Petar Svačić morao izgubit i svoj život braneći slobodu naroda. Sloga je dakle bila i tu kao i uobće najjače oružje u borbi pojedinih naroda za njihovu slobodu.”²²

Pedagog dr. Sigismund Čajkovac, istaknuti član HSS-a, održao je u siječnju 1941. godine govor u Zagrebu na jednome događaju Narodne uzdanice. Također je apelirao na slogu kao u Tomislavovo doba, poručivši neimenovanim protivnicima da, usprkos svomu neprijepornom nacionalnom fanatizmu, idu na ruku neprijateljima hrvatskoga naroda. Pritom je, naravno, mislio na pristaše ustaškoga pokreta koji kritikom Mačeka, smatrao je Čajkovac, ruše ne samo Mačekov autoritet nego i snagu Hrvatske, kao što bi se dogodilo i u Tomislavovo doba da je vladala nesloga: „Štuje se riječ našeg Vodje ovdje i vani dotle, dok može pokazati na slogu svog naroda. Ima poštenih ljudi i kristalnih značajeva, koji bi i desnu ruku položili u vatru za svoje uvjerenje, ali više puta ne znadu shvatiti doseg svojih riječi. Samo tako možemo protumačiti njihov rad protiv sloge i jedinstva. Samo slozi možemo zahvaliti, da smo gotovo obnovili teritorij kraljevstva Tomislava.”²³

Na drugim mjestima kralj Tomislav također je tumačen u skladu s određenim obrascima ideologije HSS-a. Pedagog i teoretičar kulture Alfonso Heisinger, pod polupseudonimom A. H. Žarković, u svome je velikom eseju o nacionalizmu za neslužbeno glasilo stranke *Hrvatski dnevnik* definirao nacionalizam kao načelo suprotstavljeno imperijalizmu. Upravo je Tomislav kao narodni vladar dokaz spomenute dihotomije i superiornosti nacionalističkoga načela, argumentirao je Žarković. Naime, on je porazio, kao oličenje obrambenoga nacionalizma, agresivni mađarski i bugarski ekspanzionistički imperijalizam. „Hrvati bijahu“, kako navodi, „u srednjem vijeku među glavnim predstavnicima borbe na narodnu slobodu i za narodne države protiv imperijalizma i svjetskog carstva“. Žarković je zaključio kako se „i najveći hrvatski kralj bori protiv mađarskog i bugarskog imperijalizma“²⁴.

22 Ivan Begić, „Hrvatski narod ide polagano, ali sigurno svom cilju“, *Seljački dom* (Zagreb), 30. IX. 1937., str. 1.

23 Antun Šenda, „Hrvati muslimani u Zagrebu – kao kod kuće“, *Hrvatski dnevnik* (Zagreb), 18. I. 1941., str. 9.

24 A. H. Žarković, „Razvitak europskog nacionalizma“, *Hrvatski dnevnik* (Zagreb), 24. IX. 1939., str. 15-16.

(Pro)ustaški intelektualci: Kralj Tomislav kao simbol zapadne orijentacije

Intelektualci bliski ustaškomu pokretu na drugačiji su način tumačili nasljeđe kralja Tomislava od intelektualaca bliskih HSS-u. Takve intelektualce nazivam (pro)ustaškim intelektualcima jer je teško utvrditi tko je bio član ustaškoga pokreta, a tko je samo bio blizak njegovim idejama.²⁵ No, svakako je kod svih intelektualaca koje ću spominjati riječ o osobama koje su načelno podržavale koncepciju ustaškoga pokreta, koja je podrazumijevala bezuvjetno protivljenje Jugoslaviji, uključujući nasilnim sredstvima, nasuprot politici sporazuma HSS-a.

Jedan je od takvih intelektualaca Ivo Guberina²⁶ koji je 1940. godine u *Hrvatskoj reviji* objavio članak u dva nastavka o kralju Tomislavu, u kojemu je tumačen uglavnom kroz okcidentalističke naočale, kao odraz vjekovne hrvatske pripadnosti zapadnoj civilizaciji. Hrvati su, smatrao je Guberina, „jedini narod na Zapadu, koji nemaju tužne uspomene poganske povijesti“²⁷. Na taj je način Guberina tumačio i Crkveni sabor, kao i vanjskopolitičku orijentaciju kralja Tomislava koji je navodno iskorijenio nezapadne elemente iz hrvatske države:

Problem glagoljice u našoj narodnoj državi, a posebno za vladanja Tomislavova, nije bio nikakav narodni problem. To je bila privremena infiltracija bizantinske kulture u naš narodni organizam. Kako je ovaj organizam već dobrano bio izgrađen na zapadnoj kulturnoj orijentaciji, to je onda prirodno, da i ova privremena infiltracija nije mogla zahvatiti jačega maha: I hrvatska crkva (Nin) i hrvatska država to su brzo uvidjeli i spremno poslušali upute Rima i glagolicu tiho likvidirali ili, bolje, odrezali joj žile, a da bi se mogla svestrano raširiti i stvoriti situaciju, koju je stvorila u Bugarskoj. Kralj Tomislav sve je to brzo uvidio i svoj državni brod odveo onamo, gdje mu je bilo i mjesto: na Zapad.²⁸

25 Mario Jareb, *Ustaško-domobranski pokret: Od nastanka do travnja 1941.*, Školska knjiga – Hrvatski institut za povijest, 2006., str. 458.

26 Tijekom 1940. godine vojne i banske vlasti više su puta zamijetile djelovanje Ive Guberine na liniji ustaškoga pokreta. HR-HDA-1354, Režimske i reakcionarne organizacije, inv. br. 610, Primorski žandarmerijski puk izvještava kabinet bana o djelovanju Ivana Guberine, 21. 7. 1940.; inv. br. 637, Izvještaj ispostave banske vlasti u Splitu o djelovanju frankovaca, 3. 3. 1940.

27 Ivo Guberina, „Državna politika kralja Tomislava“, *Hrvatska revija* (Zagreb), 1940., br. 10., str. 518.

28 *Isto*, str. 605.

Netom po osnutku NDH Vladimir Židovec, karlovački publicist, ubrzo i diplomat, objavio je u mjesečniku *Hrvatska smotra* članak „In hoc signo vinces!“ u kojemu se obračunao s ideologijom HSS-a, dijelom i pozivajući se na nasljeđe kralja Tomislava. Poglavnik Ante Pavelić u tekstu je predstavljen kao Tomislavov nasljednik, dok je *Sporazum Cvetković-Maček* kao djelo HSS-a propao „jer Istok i Zapad ne mogu se sporazumjeti. To su dva mentaliteta koji su najoprečniji“. Ustaška borba pak nastavlja prozapadnu orijentaciju i potpuni raskid s istokom kakav je davno zacrtao kralj Tomislav: „Seljačka stranka nije razumjela, ali je razumio Poglavnik i hrvatski ustaški pokret. Ustaška borba, koja je već dovela do pobjedonosnog oslobođenja, nastavlja ono što je započeo naš slavni kralj Tomislav I. kad se je odlučio za Zapad a ne za Bizant. Za splitskih sabora 926.-928. odlučena je već naša pripadnost zapadnoj kulturnoj sferi.“²⁹

Tumačenja poput Guberinina i Židovčeva ušla su u obrazovni sustav NDH. U udžbeniku za III. razred realne gimnazije iz 1943. godine tako se navodi da je Tomislav „najvažniji hrvatski vladar, jer je državnoj politici osigurao pravi smjer“. Naime, „slavensko se dakle bogoslužje ipak održalo, jer je iz njega brzo izčezao bizantski duh, i otda su hrvatski vladari svi od reda zaštitnici glagoljice“³⁰.

O kralju Tomislavu pisao je i ministar prosvjete NDH, filozof Julije Makanec u knjižici *Veličina i propast Kraljevstva hrvatskoga*. Prema Makancu, Tomislavova Hrvatska bila je „najjača i najuredjenija država na Balkanu i uopće na jugoistoku Evrope“³¹. Tomu su prethodile Tomislavove vojne pobjede koje su ujedno značile i obranu Europe od Azije. Tako je Tomislav pobijedio Mađare koji su „bili divlji konjanički narod, koji se sastojao od mješavine tursko-tatarskih i finsko-ugarskih rasnih sastojaka“ te su kao „ratoborni i pljačkaški nomadi“ bili „velika opasnost za Europu“. Upravo je zato Tomislavova pobjeda nad Mađarima „od evropskog značaja“³². Također, Tomislav je pobijedio i Bugare koji su bili još jedna „oluja sa Istoka“³³.

29 Vladimir Židovec, „In hoc signo vinces!“, *Hrvatska smotra* (Zagreb), srpanj 1941., str. 342-343.

30 Živko Jakić, *Poviest srednjega vieka za VI. razred srednjih škola*, drugo izdanje, Izdanje nakladnog odjela hrvatske državne tiskare, 1943, str. 90.

31 Julije Makanec, *Veličina i propast Kraljevstva hrvatskoga*, Promičba Ustaške mladeži, 1942., str. 54.

32 *Isto*, str. 48-49.

33 *Isto*, str. 48-50.

Zaključak

Selektivna analiza prikaza kralja Tomislava u radovima intelektualaca bliskih HSS-u i ustašama pokazuje kako je povijesna figura prvoga hrvatskog kralja imala snažnu simboličku funkciju u ideološkim nadmetanjima tadašnjih političkih i intelektualnih elita. Iako su i HSS i intelektualci bliski ustaškomu pokretu polazili od istoga povijesnog lika, njihova su tumačenja bila znatno različita, oblikovana u skladu s vlastitim političkim ciljevima i svjetonazorskim okvirima. Za HSS-ove autore kralj Tomislav predstavljao je ideal „narodnog vođe“, središnju figuru jedinstva hrvatskoga naroda i simbola sloge. Njegova vladavina interpretirana je kao zlatno doba „autohtonoga“ hrvatskog poretka, slobodna od stranih, importiranih ideologija. Ovakva interpretacija poslužila je za legitimiranje politike Vladka Mačeka i naglašavanje važnosti jedinstva oko HSS-a kao nacionalnoga pokreta. S druge strane, (pro)ustaški intelektualci, poput Ive Guberine ili Julija Mankanca, u Tomislavu su vidjeli preteču hrvatske orijentacije prema Zapadu i odlučna borca protiv „istočnih“ utjecaja. Tomislav je u tome narativu bio svojevrsni prvi simbol hrvatske graničarske misije³⁴ i dokaz vjekovne prozapadne orijentacije hrvatskoga naroda. Takvo tumačenje služilo je kao opravdavanje radikalnoga prekida s jugoslavenstvom.

Komparativna analiza ovih dvaju pristupa pokazuje da su oba tabora, iako različita u političkim sredstvima i ciljevima, koristila povijesni mit kako bi oblikovala suvremeni identitet i mobilizirala pristaše. Kralj Tomislav time nije bio samo povijesna ličnost nego i simbolički instrument u borbi za određivanje smjera hrvatske politike i društva u turbulentnome razdoblju kasnih tridesetih i početka četrdesetih godina 20. stoljeća.

34 Takav se narativ uklapa u ono što Schöpflin naziva mitom o „iskupljenju i patnji“. Vidi: George Schöpflin, „The Functions of Myth and a Taxonomy of Myths“, u: *Myths and Nationhood*, Geoffrey A. Hosking – George Schöpflin (ur.), Routledge, 1997., str. 29.